
ЛІНГВОКУЛЬТУРНІ ТА МІЖКУЛЬТУРНІ ВИКЛИКИ ПЕРЕКЛАДУ ОКАЗІОНАЛЬНОЇ ЛЕКСИКИ ОКСАНИ ЗАБУЖКО

Лощинова Інна

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-712-3-1-10>

ВСТУП

Сучасна парадигма гуманітарного знання характеризується виразним антропоцентричним вектором, який спрямовує дослідницький інтерес у площину взаємодії мови, культури та людської свідомості. Художній текст у цьому контексті постає не просто естетично організованою системою знаків, а складним резервуаром національно-культурної пам'яті, етнічних смислів та унікального індивідуально-авторського світобачення. Тому процеси міжкультурної комунікації, детерміновані перекладацькою практикою, виходять за межі суто лінгвістичного перекодування й трансформуються в акти глибокого міжкультурного діалогу та герменевтичного осмислення.

Одним із найбільш репрезентативних і водночас дериваційно та прагматично складних сегментів ідіостилю митця є індивідуально-авторський словотвір. Оказіоналізми концентрують у собі інтелектуальний, емоційно-експресивний і національно-маркований досвід автора, віддзеркалюючи специфіку концептуалізації дійсності певним етносом крізь призму мовної творчості конкретної мовної особистості. У художньому дискурсі Оксани Забужко – однієї з найяскравіших постатей сучасної української літератури – okazіональна лексика виконує не лише декоративно-естетичну, а й потужну націєтворчу, філософську та прагматичну функції. Її новотвори часто є смисловими вузлами тексту, що акумулюють складні концептуальні метафори та культурні коди.

Саме тому переклад такої лексики іншою мовою (зокрема англійською, що належить до іншого соціокультурного та типологічного ареалу) становить один із найвагоміших лінгвокультурних і міжкультурних викликів. Перекладач стикається із проблемою потенційної лакуарності, необхідністю збереження тонкого балансу між дериваційною структурою

новотвору, його лексико-семантичним наповненням та етнокультурною конотацією. Успішність міжкультурного трансферу в такому разі залежить від здатності перекладача вибудувати адекватну модель лінгвокогнітивного моделювання авторських інтенцій і знайти оптимальні трансформаційні рішення.

Актуальність дослідження зумовлена загальною спрямованістю сучасного мовознавства на вивчення міжкультурних вимірів мови, потребою системного аналізу індивідуального стилю Оксани Забужко у трансляційному аспекті, а також недостатньою вивченістю лінгвокогнітивних та структурно-семантичних параметрів відтворення українських іменникових okazіonalіzmів в англomовних перекладах.

Об'єктом дослідження є індивідуально-авторські новотвори Оксани Забужко, вилучені з її прозового доробку.

Предметом дослідження постають структурно-семантичні, лінгвокогнітивні та лінгвокультурні особливості іменникових okazіonalіzmів у романі «Польові дослідження з українського сексу» та специфіка їх відтворення в англomовному перекладі.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні okazіonalіzmного словотворення як лінгвокультурної проблеми та комплексному лінгвоперекладознавчому аналізі моделей відтворення іменникових новотворів письменниці в іншомовному середовищі.

Матеріалом дослідження слугував текст роману Оксани Забужко «Польові дослідження з українського сексу» та його англomовний переклад («Field Work in Ukrainian Sex»), виконаний Галиною Гринь.

Методологічну основу роботи становлять фундаментальні положення сучасної дериватології, лінгвокультурології, когнітивної лінгвістики та теорії перекладу. Для розв'язання поставлених завдань застосовано комплекс методів: *метод дериваційного аналізу* (для встановлення словотвірної структури okazіonalіzmів); *лінгвокогнітивне моделювання* (для реконструкції авторських інтенцій); *компаративний метод та метод перекладацького аналізу* (для зіставлення дериватів у мові-джерелі та мові-перекладі); *метод лінгвокультурного коментування*.

1. Okazіonalіzmне словотворення як лінгвокультурна проблема: теоретичні аспекти та перекладацькі виміри

Художній переклад – це одна з найбільш складних і водночас найцінніших форм міжмовної та міжкультурної взаємодії, яка передбачає перенесення не лише змістової, а й естетичної, емоційної та культурної інформації з однієї мовної системи в іншу. Він є унікальним видом перекладацької діяльності, оскільки вимагає від перекладача високого

рівня мовної майстерності, глибокого розуміння художнього твору, знання культурних контекстів, а також інтерпретаційних і творчих навичок.

Сучасне перекладознавство переосмислює переклад як не лише мовне, а й когнітивне та культурне явище. З'являється поняття перекладацького дискурсу – єдності процесу і результату перекладацької діяльності, яка включає комунікативні, когнітивні й культурологічні аспекти. І. Литвин зазначає, що переклад – це «подвійний інтерпретаційно-породжувальний дискурс»¹, що передбачає не тільки передачу інформації, а й її переосмислення та відтворення новими засобами. Особливу увагу сучасні дослідження звертають на інтерпретаційну роль перекладача. Він уже не є пасивним «ретранслятором», а стає повноправним учасником комунікації, який організовує діалог між автором і читачем. Як справедливо зауважує Т. Андрієнко: «Перекладач у цьому разі вважається не передавачем повідомлення, вторинним учасником комунікації, а організатором комунікативної взаємодії між автором і читачем»².

Питання еквівалентності та адекватності є ключовими в теорії художнього перекладу. Під еквівалентністю розуміється змістова і функціональна відповідність між оригіналом та перекладом, а під адекватністю – рівень відповідності перекладеного тексту художньо-естетичним і прагматичним установкам оригіналу. У процесі перекладу ці два поняття не завжди збігаються, тому перекладачеві доводиться знаходити баланс між ними, оскільки питання досягнення відповідності між мовними структурами оригіналу та перекладу потребує врахування цілого спектра мовних, стилістичних і культурних факторів. У цьому контексті слушною є думка В. Коптілова: «У художньому перекладі багато важить уміння перекладача відчутти й відтворити загальний стилістичний колорит оригіналу, знайти слово, яке було б доречним у фразі саме цього письменника»³.

Особливої уваги вимагає переклад безеквівалентної лексики, фразеологізмів, неологізмів, okazіоналізмів, гумору, діалектизмів, історизмів, реалій, риторичних фігур, а також ідіолектів персонажів. Ці елементи нерідко викликають труднощі, пов'язані з передачею національного колориту та збереженням стилістичних особливостей.

¹ Литвин І. М. Перекладознавство: науковий посібник. Черкаси: Видавництво Ю. А. Чабаненко, 2013. С. 7.

² Андрієнко Т. П. Стратегії в інтеракційній моделі перекладу (на матеріалі перекладу англomовних прозових та драматургічних творів українською та російською). Дис. ... доктора філол. наук: 10.02.16. Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка Міністерства освіти і науки України. 2017. С. 8.

³ Коптілов В. В. Актуальні питання українського художнього перекладу. Київ: Вид-во Київського ун-ту, 1971. С. 43.

Труднощі, які постають у процесі художнього перекладу, можна згрупувати за кількома напрямками. Зокрема, це:

- передача фразеологізмів та сталих виразів;
- адаптація безеквівалентної лексики;
- відтворення гумору, гри слів;
- збереження національно-культурної специфіки;
- передача індивідуального стилю персонажів, у тому числі жаргону, діалектизмів, професіоналізмів;
- переклад риторичних і тропеїчних засобів (метафори, іронії, інверсії тощо).

Перекладач не повинен просто транслювати зміст, а створювати цілісне художнє полотно, яке буде естетично довершеним і зрозумілим для носіїв мови перекладу. Цінність художнього перекладу визначається тим, наскільки він зберігає індивідуальність оригіналу, його естетичну силу та здатність викликати аналогічні емоції в читача перекладеного тексту. А. Нямцу вказує на залежність перекладу не лише від логіки, а й від емоційно-оцінного сприйняття⁴. Як слушно зазначає І. Штангурська, перекладач повинен «повторити творчий процес автора»⁵, а не просто передати текст іншою мовою.

Отже, художній переклад – це складна комунікативно-творча діяльність, що потребує від перекладача не лише мовної компетентності, а й глибокого розуміння авторського стилю, культурного контексту та естетичних нюансів оригіналу. Збереження стилістичної виразності, емоційної напруги, мовних інновацій, зокрема okazіоналізмів, є одним із головних викликів перекладацької практики. Перекладач має не лише точно передати зміст, а й забезпечити цілісне художнє враження, яке відповідає інтенції автора і викликає схожу емоційну реакцію в читача іншомовного тексту.

Сучасний художній дискурс вирізняється активним функціонуванням індивідуально-авторських лексичних новотворів. Вони виступають ефективним інструментом мовної експресії, який дозволяє автору виразити власне бачення світу, емоційний стан, а також відобразити національно-культурну специфіку мислення. Такі лексеми, що створюються безпосередньо в мовленні й не закріплюються в мові як системі, у лінгвістиці отримали назву okazіоналізмів.

⁴ Переклад як процес: навчальний посібник. [укл.: А. Є. Нямцу, І. Л. Тарангул]. Чернівці: Рута, 2008. С. 30.

⁵ Штангурська І. Ю. Проблеми художнього та фахового перекладу. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. Луцьк : ВНУ ім. Лесі Українки, 2009. № 16. С. 54.

Як зауважують мовознавиці Н. Клименко та Л. Пустовіт, «оказіоналізм – незвичне, здебільшого експресивно забарвлене слово, утворене на основі наявного в мові слова або словосполучення, іноді з порушенням законів словотворення чи норми мовної, що існує лише в певному контексті, в якому воно виникло. Оказіоналізми зіставляються зі словами узуальними, від неологізмів відрізняються тим, що зберігають свою новизну, незалежно від реального часу їх утворення»⁶. Поява подібних лексем, як підкреслює Н. Іщенко, обумовлена комунікативною необхідністю – мовцеві бракує наявних засобів вираження, і тому він удається до створення нової одиниці за допомогою внутрішньомовних ресурсів⁷. У цьому аспекті слушною є думка Ж. Колоїз, яка підкреслює, що okazіоналізми, «будучи результатами номінативної деривації, водночас є продуктами вербальної комунікації, для яких конкретна комунікативно-прагматична ситуація стає їхньою своєрідною апробацією...»⁸.

За визначенням О. Турчак, okazіоналізм – це «незвичне, експресивно забарвлене слово, яке по-новому, свіжо, оригінально називає предмети, явища дійсності, утворене з порушенням законів словотворення чи мовної норми, існує лише в певному контексті, у якому воно виникло...»⁹. Серед його характерних ознак дослідниця виокремлює одноразовість, контекстуальну залежність, експресивність, індивідуальність, новизну, ненормативність та утворюваність. Власне, цим okazіоналізми протиставляються неологізмам, які мають потенціал закріпитися в мові й набувати загального вжитку. У межах сучасної неології, як зазначає Н. Голікова, прийнято розрізняти неологізми, потенційні слова та okazіоналізми, хоча всі вони протиставляються словам узуальним¹⁰. Така класифікація дозволяє точніше окреслити межі функціонування новотворів у мовній системі.

Існує також чимало термінологічних синонімів до поняття «оказіоналізм», серед яких: індивідуально-авторський неологізм, стилістичний або художній неологізм, творчий новотвір, слова-метеори, слова-одноденки тощо. Усі ці терміни підкреслюють тимчасовість, емоційність, індивідуальність і залежність від контексту таких

⁶ Пустовіт Л. О., Клименко Н. Ф. Оказіоналізм // Українська мова : Енциклопедія. 2-е вид. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. С. 432–433.

⁷ Іщенко Н. Г. Компонентна структура лексичного значення [Електронний ресурс] Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN-pssrtt_2009_23_16. (дата звернення: 19.08.2026).

⁸ Колоїз Ж.В. Оказіональна деривація: теоретичний і функціонально-семантичний аспекти : автореф. дис. ... докт. філол. наук : 10.01.01. Київ, 2007. С. 29.

⁹ Турчак О. М. Оказіоналізми в мові української преси 90-х років ХХ століття: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 «Українська мова». Дніпропетровськ, 2005. С. 5.

¹⁰ Голікова Н.С. Художній дискурс П.А. Загребельного: лінгвокогнітивний і прагматистичний аспекти : дис. ... докт. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2019. С. 64.

лексем. Англomовна лексикографічна традиція оперує поняттям *nonce word*, що тлумачиться як слово, вигадане для певної комунікативної ситуації або нагоди¹¹. Британський лексикограф Джеймс Мюррей, упорядник Оксфордського англійського словника, саме цим терміном позначав індивідуальні новотворення типу *teleputer, to sherlockholmes, cabbagelooking, to mazurka* тощо.

Функціональні особливості okazіоналізмів також заслуговують на окрему увагу. Вони, за спостереженнями дослідників, виконують насамперед комунікативну, експресивну, естетичну, а також прагматичну функції. За словами Л. Якимчук, у прозових текстах okazіоналізми найчастіше реалізують комунікативну функцію, тоді як у поезії більш вираженою є їхня естетична роль¹². М. Бойчук проводить чітку межу між okazіоналізмами та неологізмами за функціональною ознакою: перші задовольняють художньо-виражальні потреби автора, маючи разовий характер уживання; другі ж – виникають із метою називання нових понять, що входять у широкую суспільну комунікацію¹³.

З огляду на вищезазначене доцільним є узагальнення найпоширеніших трактувань поняття *okazіоналізм*:

- це лексична одиниця, утворена письменником на основі існуючих чи непродуктивних словотвірних моделей, яка функціонує в конкретному контексті з метою створення художнього ефекту;
- це засіб мовної гри або експресії, що відхиляється від мовної норми;
- це індивідуальний мовний витвір, що має однократний характер вживання, проте виконує вагомую стилістичну й прагматичну функцію у творі.

А. Загнітко справедливо вказує на те, що саме потреба автора передати нові, ще невиражені почуття та асоціації, спонукає його до словотворчості. На думку вченого, чим більш розвинене мовне чуття й креативний потенціал митця, тим більш насиченою неологізмами буде його мова¹⁴. Цей процес, як стверджує О. Ребрій, має двоетапну структуру: на довербальному етапі формуються смислові наміри, де важливу роль відіграє прагматичний аспект; на вербальному етапі ці наміри реалізуються у вигляді конкретних

¹¹ Cambridge Online Dictionary URL: <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/nonce-word?a=british>

¹² Якимчук Л. Поезія і проза: від лінгвістики до семіотики. Слово і час. 1995. № 4. С. 68.

¹³ Бойчук М. Параметризація поняття okazіоналізм. Лінгвістичні студії. 2011. Вип. 23. С. 8–12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/lingst_2011_23_3

¹⁴ Загнітко А. П. Естетичне навантаження okazіоналізмів у поезії В. Стуса. Лінгвістичні студії. Вип. 8. Донецьк : ДонНУ, 2001. С. 209.

лексичних одиниць¹⁵. Таким чином, okazіоналізми є результатом складного інтелектуального й креативного процесу, який виявляє глибинні механізми мовної творчості.

Отже, okazіоналізми – це індивідуально-авторські лексичні новотвори, які не входять до узусу, проте мають вагоме стилістичне, семантичне й емоційне навантаження в тексті.

Однією з головних складностей у процесі перекладу okazіоналізмів є декодування їхньої семантичної структури. Оскільки такі лексеми не зафіксовані в словниках, їхнє значення залежить від інтерпретації перекладача, яка, у свою чергу, має суб'єктивний характер. Багатозначність контексту створює широке поле для тлумачень, тому якість перекладу безпосередньо пов'язана з тим, наскільки точно перекладач реконструює значення okazіоналізму, чи зможе він розпізнати культурні асоціації та чи має достатній обсяг фонових знань для розкриття імпліцитних смислів.

Як зазначає С. Маслова, успішна інтерпретація та передача okazіоналізмів у перекладі залежить не лише від контексту та ситуації, а й від наявності в перекладача комплексу необхідних компетенцій, як-от:

- білінгвальна (володіння структурою обох мов),
- перекладацька (розуміння теорії перекладу),
- екстралінгвістична (фонові та енциклопедичні знання),
- особистісна (гнучкість мислення, креативність),
- стратегічна (вміння координувати усі зазначені аспекти)¹⁶.

Водночас контекст, як і парадигматичні та синтагматичні зв'язки, у яких функціонує okazіоналізм, допомагають обмежити спектр можливих інтерпретацій, однак остаточне рішення щодо вибору варіанту перекладу завжди залишається за перекладачем. У випадках, коли відсутні адекватні відповідники в мові перекладу, доцільним може бути дескриптивний (описовий) переклад. Хоча він забезпечує точність передачі значення, такий підхід може виявитися надмірно об'ємним і стилістично громіздким. За словами С. Маслової, його застосування виправдане, якщо переклад є «неможливим через відсутність адекватних відповідників у мові перекладу»¹⁷.

К. Никитченко підкреслює, що вибір способу перекладу інноваційних лексичних одиниць, зокрема okazіоналізмів, визначається як особливостями

¹⁵ Ребрій О. В. Okazіоналізми в сучасній англійській мові: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук. Харків. 1997. 20 с.

¹⁶ Маслова С. Я. Експлікація як спосіб збереження культурної складової неологізмів в англо-українських перекладах. *Львівський філологічний часопис*. 2020. № 7. С. 68. <https://doi.org/https://doi.org/10.32447/2663-340X-2020-7.11> (дата звернення: 14.07.2026).

¹⁷ Там же С. 68.

їх творення, так і їхньою комунікативною функцією. Серед можливих стратегій дослідниця називає:

- транскрипцію і транслітерацію (переважно для збереження форми);
- калькування (частково збережено семантику та структуру);
- аналоговий переклад (відтворення функції або ефекту іншими мовними засобами);
- описовий переклад (детальна передача значення, часто громіздка);
- функціональну заміну (адаптація в межах культури цільової мови);
- створення перекладного okazіоналізму (новий новотвір в англійській мові, відповідно до моделей оригіналу);
- семантичну експлікацію (розгорнуте пояснення прихованих смислів);
- нульове транскодування або опущення (у разі крайньої невідтворюваності)¹⁸.

Мовознавиця Л. Фоміна, своєю чергою, зазначає, що сучасна перекладознавча наука виокремлює низку методів, придатних для передачі okazіоналізмів з мови оригіналу в мову перекладу. До них належать порівняльний і аналітичний методи, лінгвістичне спостереження й узагальнення, а також перекладацькі трансформації – транскрипція і транслітерація, практичне транскрибування, калькування, аналоговий переклад, описовий переклад тощо. У науковій та практичній літературі також пропонуються такі підходи: функціональна заміна, переклад, транскрипція, транслітерація, калька, описовий переклад (експлікація), перекладний okazіоналізм¹⁹.

За переконанням дослідників І. Підлужної та М. Сергієнко, одним із найскладніших завдань, що постають перед перекладачем, є саме передача okazіоналізмів. Це зумовлено, передусім, відсутністю готових відповідників у мові перекладу. Авторські неологізми вимагають від перекладача «певних когнітивних зусиль та нестандартного мислення»²⁰.

У перекладацькому аспекті okazіоналізми є однією з найскладніших категорій, адже вимагають від перекладача не лише високої мовної компетенції, а й глибокого культурного контекстуального розуміння та творчого підходу. Передача таких новотворів потребує індивідуального

¹⁸ Никитченко К.П. Okazіоналізми в соціальних мережах: перекладознавчий аспект. *Закарпатські філологічні студії*. Випуск 17. Том 2. С. 88–92.

¹⁹ Фоміна Л. В. Особливості перекладу художніх творів: методично-навчальний посібник з дисципліни «Особливості перекладу художніх творів» для магістрів за спеціальністю «Переклад». Дніпропетровськ: вид-во НГУ, 2015. С. 14.

²⁰ Підлужна І.А., Сергієнко М.С. Переклад okazіоналізмів у стилістично маркованих контекстах німецького медіа-публіцистичного дискурсу. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Філологія*. 2019. Вип. 37. С. 53.

рішення – інколи це точний описовий переклад, інколи – нове слово, утворене за аналогією в мові перекладу. Таким чином, аналіз okazіоналізмів як мовного явища і об'єкта перекладу дає підстави стверджувати, що ці одиниці є не лише свідченням авторської мовної гри, а й маркером стилістичної індивідуальності письменника.

Розуміння природи okazіоналізмів як інструменту мовної індивідуалізації дозволяє глибше проаналізувати їхню функцію в авторському стилі. Особливої уваги в цьому контексті заслуговує мовотворчість Оксани Забужко, для якої okazіоналізми стають не лише засобом художньої експресії, а й важливим елементом ідіостилу.

У сучасній лінгвістиці спостерігається певне зміщення акцентів дослідження: замість розгляду мови виключно як системного явища, дедалі більше уваги приділяється її комунікативно-прагматичному аспекту. Кожен мовець, зокрема автор, функціонує в межах певного національного соціуму, користуючись загальноприйнятою мовою, яка відображає ментальність та світогляд народу. Водночас, залишаючись у межах національно-мовної картини світу, автор формує індивідуальний мовний простір, що відповідає його особистому сприйняттю дійсності та особливостям мовотворчої психології. Як зауважує О. Переломова, у цьому контексті можна вести мову про «автономну картину світу мовної особистості», про ідіолект і ідіостиль конкретного митця, а також про взаємозв'язок між загальномовним і індивідуальним²¹.

У контексті антропоцентричної парадигми сучасного мовознавства питання індивідуального стилю набуває особливої ваги в лінгвостилістичному аналізі художнього тексту. На думку О. Селіванової, зосередження уваги лінгвістів на ідіолекті ставить під сумнів саме існування мови як абстрактного утворення, яке неможливо безпосередньо спостерігати. Дослідниця також підкреслює, що схожа проблема виникає при інтерпретації значень мовних одиниць, адже в реальному мовленні вони наповнюються індивідуальним змістом, який, утім, залишається доступним для розуміння іншими носіями мови. «Можливість розуміння ідіолекту кожним носієм мови розв'язує проблему існування мови як конвенційної системи символів»²².

Таким чином, світогляд мовної особистості є тим фундаментом, що поєднує всі одиниці ідіолекту, а тому вивчення індивідуального стилю неможливе без урахування мовної картини світу митця. Ідіостиль письменника, формуючись у межах загальнонаціональної мови, водночас

²¹ Переломова О. С. Авторська стилістика: навчальний посібник. Суми : Вид-во СумДУ, 2014. С. 52.

²² Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Київ–Полтава: Довкілля, 2010. С. 173.

відображає його унікальне бачення світу та інтерпретацію дійсності за допомогою специфічних мовних засобів або оригінального способу їх використання.

Кожен письменник – це, передусім, унікальна особистість, яка розкривається через власну манеру письма. Лише тоді, коли формується індивідуальний стиль, письменство набуває ознак справжнього мистецтва, адже саме через стиль автор виявляє оригінальний погляд на дійсність, створює нову образну концепцію світу. Саме в ідіостилі автора відображаються його естетичні та моральні ідеали, громадянська позиція, рівень художнього осмислення життя, глибина психологічного аналізу, обсяг спостережень за навколишнім світом, а також інтелектуальний рівень, технічна майстерність і характер письма. Як зазначають лінгвісти В. Кикоть та Ю. Опанасенко, «творча індивідуальність виявляється в тих способах, якими автор творить художні значення в тексті, в тому, чим він домагається нарощення образних смислів»²³.

Особливої актуальності набуває вивчення ідіостилу в контексті художнього перекладу. Дослідники В. Кикоть та Ю. Опанасенко підкреслюють, що при здійсненні перекладу слід зважати не лише на зміст оригіналу, а й на те, якими мовно-стилістичними засобами цей зміст подано. Адже переклад, на відміну від переказу, передбачає відтворення художньої форми, стилістики, жанрових ознак. «Отже, у перекладі особлива увага має приділятися співвідношенню стилістичних, жанрово-інваріантних і жанровозмінних компонентів, критерієм стилістичної та жанрової адекватності / неадекватності вихідного тексту і тексту перекладу, визначенню допустимих меж варіативності тексту перекладу»²⁴. У зв'язку з цим дедалі важливішим для сучасної теорії перекладу стає аналіз мовної особистості автора оригіналу, репрезентація якої у тексті відбувається саме через ідіостиль. Типологічне вивчення індивідуальних стилів письменників сприяє не тільки глибшому розумінню художнього тексту, а й суттєво підвищує якість його перекладу. Мовна особистість митця, яка складається з системи його мовних вподобань, комунікативних установок, культурних, соціальних і національних кодів, водночас постає як представник певної культурно-цивілізаційної спільноти та як унікальна творча одиниця. Її дослідження у перекладознавстві відбувається переважно на когнітивному та прагматичному рівнях.

²³ Кикоть В. М., Опанасенко Ю.В. Ідіостиль автора в художньому перекладі. *Вісник Черкаського університету. Серія : Філологічні науки*. 2018. Вип. 2. С. 24. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchuF_2018_2_6. (дата звернення: 04.07.2026).

²⁴ Там же.

Значну зацікавленість у рамках аналізу ідіостилю викликає вивчення авторських мовних новотворів, які є маркерами індивідуального письма. На думку С. Я. Єрмоленко, «стиль – різновид творчої мовної діяльності, тип мовомислення, мовної поведінки в різних колективно усвідомлених ситуаціях спілкування. У центрі розуміння динамічної моделі стилю – людина, яка і породжує, і сприймає (декодує) стильові різновиди мови»²⁵. Таким чином, стиль митця можна визначити через сукупність лінгвістичних засобів, що мають певне стилістичне навантаження: лексеми, граматичні форми, синтаксичні конструкції, словотвірні моделі. Як підкреслює дослідниця, «індивідуальний стиль письменника... залежить від його світосприйняття та світовідчуття, ставлення до явищ навколишньої дійсності та оцінки їх, що зумовлюють витворення особливого мовного світу»²⁶.

Отже, у контексті розгляду ідіостилю як відображення мовної особистості, особливого значення набуває аналіз творчої манери Оксани Забужко – авторки, яка в українській літературі сформувала яскравий, самобутній і пізнаваний стиль. Її ідіостиль є результатом не лише глибокого особистісного осмислення екзистенційних проблем, а й виявом унікального способу мовного кодування дійсності. Як і в інших митців слова, ідіостиль О. Забужко постає як цілісна система, в якій поєднуються мовні, жанрові, стилістичні, естетичні й концептуальні компоненти. Проте саме у її творах ця система набуває особливого напруження, внаслідок високого рівня інтелектуалізації, емоційної зарядженості та філософської заглибленості. «Польові дослідження з українського сексу», без сумніву, стали текстом, що не лише увиразнив авторський стиль Забужко, але й започаткував нову естетику письма в українській прозі пострадянського періоду.

Ідіостиль письменниці формується на перетині кількох традицій – екзистенціалізму, феміністичного дискурсу, модерністської психологічної прози, постмодерної гри та філософської рефлексії. Її лексика багата на авторські неологізми, емоційно-забарвлені одиниці, образні метафори й інтертекстуальні алюзії. Стилістичне розмаїття, чергування високого і низького стилів, контрастна синтаксична структура – все це є складовими її ідіостилю, що справляє враження внутрішньої боротьби й водночас цілісного світобачення. У цьому контексті надзвичайно важливою постає й авторська позиція, що, як зазначає О. Жижома, «прагматично скерована

²⁵ Єрмоленко С.Я. Нариси з української словесності: стилістика та культура мови. Київ, 1999. С. 242.

²⁶ Там же.

та організує сприйняття інформації читачем»²⁷. У тексті досліджуваного роману ця позиція чітко артикульована: героїня озвучує не лише особистий досвід, але й уособлює голос жінки, інтелектуалки, українки, що прагне зберегти власну ідентичність у зіткненні з глобальним світом. Через мовну структуру, багатшарові образи, психоемоційну напругу та іронічну самоіронію письменниці створює унікальний мовний світ, у якому особисте нерозривно пов'язане з національним, а інтимне – з політичним. Таким чином, ідіостиль Оксани Забужко є результатом поєднання її особистого досвіду, філософсько-культурного бекграунду та виразної прагматики впливу. Її мова – це не лише засіб художнього зображення, а й інструмент соціального, культурного та екзистенційного осмислення буття. Тому подальший аналіз текстів письменниці доцільно зосередити на вивченні мовних засобів, які формують її авторську ідентичність та відтворюють особливості світоглядної позиції, а також на розкритті основних семантичних і стилістичних домінант її прози.

Ідіостиль Оксани Забужко вирізняється високим рівнем інтелектуалізації, експресивністю, стилістичним розмаїттям та смисловою багатшаровістю. Його формують як мовні засоби, так і концептуальні принципи художнього мислення, які виразно простежуються у прозі, поезії та публіцистиці авторки. Стилль Забужко виявляється у специфічному доборі лексики, синтаксичних конструкцій, авторських новотворів, особливостях фразеології та семантики. Її тексти рясніють індивідуально-авторськими формами, багатозначними метафорами, алюзіями, філософськими вставками, міжкультурними кодами та виразною емоційною наснаженістю.

Характерною рисою ідіостиллю письменниці є активне використання okazіоналізмів – індивідуально створених слів і виразів, які не лише підкреслюють унікальність мовної картини світу авторки, але й значно ускладнюють процес перекладу її творів. Okazіоналізми у Забужко охоплюють не лише лексичний рівень, а й фразеологічний, синтаксичний, морфологічний. У її текстах широко представлені прикметникові okazіоналізми, переважно утворені способом словоскладання, які відзначаються синонімічною гнучкістю та функціональною насиченістю.

Письменниці також часто звертається до okazіональних іменників-демінутивів із зниженим або іронічним значенням, що мають пейоративне оцінне забарвлення. Такі лексеми виконують не лише експресивну, а й аксіологічну функцію – вони виявляють авторське ставлення до

²⁷ Жижом О. О. Роль okazіональних прикметників у формуванні поетичного дискурсу. *Лінгвістичні студії* : Зб. наукових праць / уклад. А. Загнітко (наук. редактор) та ін. Вип. 18. Донецьк : ДонНУ, 2009. С. 161.

зображуваного, створюють емоційну напругу, підкреслюють конфлікт між героїнею та довколишнім світом.

Окремої уваги заслуговує вживання іншомовних елементів – зокрема англіцизмів, латинізмів, німецьких, французьких цитат. Вони часто функціонують у тексті не лише як частина іншомовного колориту, а й як вияв освіченості героїні, ознака інтелектуального простору, в якому вона існує. У «Польових дослідженнях з українського сексу» іншомовні фрази зустрічаються як у вигляді оригіналу, так і в транслітерованому вигляді, іноді супроводжуються перекладом у зносках. Відповідно, для перекладача постає проблема подвійного кодування – не лише семантичного, а й культурного.

Окремо варто зупинитися на okazіоналізмах у прозі Забужко – їх надзвичайно складно перекладати через унікальний характер. Як зазначає дослідниця О. Шум, «оскільки еквівалентні відповідники мови перекладу знайти важко, новотвори переважно передаються одиницями, зміст яких найближче до оригіналу, або використовуючи здебільшого описовий переклад з додаванням. Однак це не дозволяє адекватно зберегти ні зміст, ні форму оригіналу. На наш погляд, одночасно зберегти і те і інше та відносно вірно передати значення авторського новотвору перекладачам вдається лише у поодиноких випадках»²⁸.

Таким чином, ідіостиль Оксани Забужко постає як складна мовно-художня система, яка вимагає від читача (а особливо від перекладача) не лише філологічної підготовки, а й здатності сприймати багатшарову структуру смислів, закладених авторкою. Особливу складність у перекладі okazіоналізмів Оксани Забужко становить те, що ці новотвори нерідко функціонують не лише як стилістичні маркери, а й як концептуальні вузли тексту. Вони часто є носіями прихованих культурних конотацій, фіксують специфічні риси українського соціокультурного досвіду або психоемоційного стану героїні. У багатьох випадках okazіоналізм у Забужко не є просто експресивно підсиленою лексемою, а виступає окремою смисловою подією тексту, що викликає в читача емоційний або інтелектуальний відгук. Саме тому механічна передача значення таких одиниць у перекладі не забезпечує адекватності відтворення авторського ідіостилу: перекладач має відтворити і семантику, і стилістичну функцію, і культурну маркованість новотвору. Проблематичним також є відтворення okazіональних деминутивів та слів із пейоративним забарвленням, що у Забужко

²⁸ Шум О. В. Стилістика німецькомовних перекладів української жіночої прози кінця ХХ століття. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Філологія. Острог : НаУОА, 2020. Вип. 10(78). С. 93–95.

виконують важливу аксіологічну функцію. Оскільки англійська мова позбавлена розгалуженої системи зменшувально-пестливих суфіксів, перекладачеві доводиться застосовувати перифрази, контекстуальні означення або стилістичні компенсатори. Проте такі способи, хоч і передають емоційну оцінку, часто змінюють інтенсивність авторської експресії. В окремих випадках втрачається іронічність або саркастичність вислову, адже новотвір у мові оригіналу створює ефект поєднання несумісного – м'якості суфікса і жорсткості змісту, тоді як англійський відповідник не завжди здатен відтворити цей контраст.

Ще одним аспектом є проблема інтертекстуальних okazіоналізмів, у яких Забужко навмисне змішує культурні коди: радянську лексику, західні бренди, філософські терміни, побутові слова, створюючи унікальні словосполучення з подвійною або навіть потрійною семантикою. У процесі перекладу подібні конструкції часто потребують розгорнутих коментарів або адаптації, адже іноземний читач може не мати доступу до тих соціокультурних нашарувань, які інтуїтивно зчитуються носієм української мови. Проте надмірне коментування перевантажує текст і порушує природний ритм оповіді. Тому перекладачеві доводиться шукати компроміс між інформативністю та художньою органічністю, нерідко обираючи найменше з можливих втручань.

Нарешті, okazіоналізми Забужко нерозривно пов'язані з емоційно-психологічною тональністю тексту, яка передає внутрішній монолог героїні, її нервовий ритм, коливання, колізії та самоіронічні рефлексії. Будь-яка зміна структури новотвору у перекладі впливає на інтонаційну організацію тексту, що може призвести до часткової втрати ефекту «потoku свідомості». Англійська версія, навіть будучи граматично точною, ризикує видатися більш стриманою, менш імпульсивною, ніж оригінал. Тому перед перекладачем стоїть складне завдання – зберегти нервову динаміку мовлення, не порушивши граматичної норми та логічної злагожденості англійського тексту.

Таким чином, переклад okazіоналізмів Оксани Забужко вимагає комплексного підходу, що поєднує словотвірний аналіз, стилістичне відчуття, культурологічну компетентність і творчу інтерпретацію. Перекладач має враховувати не лише словникове значення новотвору, а й його функцію в структурі авторського ідіостилу, його місце в системі образів, його роль у формуванні емоційної напруги. Саме тому проблема перекладу okazіоналізмів Забужко є однією з центральних у її англomовних інтерпретаціях і потребує окремого комплексного аналізу, який буде здійснено у наступному параграфі.

2. Лінгвокогнітивне та структурно-семантичне моделювання іменникових okazіоналізмів у романі «Польові дослідження з українського сексу» та їхній переклад

Оказіоналізми допомагають авторові точно, експресивно або й асоціативно передати думку, відтворити емоційний стан, поєднуючи мовну й екстралінгвальну інформацію. Вдало створена митцем номінація, за нашими спостереженнями, здатна якнайточніше відбити не лише власне світобачення письменника, а й відтворити особливості національного світовідчуття. Оказіоналізми допомагають авторові точно, експресивно або й асоціативно передати думку, відтворити емоційний стан, поєднуючи мовну й екстралінгвальну інформацію»²⁹. На переконання Ж. Колоїз, «утворення okazіональних номем демонструє споконвічне прагнення до небуденного, оригінального способу вираження думки. Це прагнення спонукає до пошуку таких стилістичних прийомів, що сприяли б додатковій інтенсифікації виразності. ... Будучи спрямованими на максималізацію експресивно-стилістичного ефекту повідомлюваного, актуалізовані в такий спосіб okazіональні результати виступають регуляторами поведінки адресатів, які фокусують свою увагу передусім на найбільш важливій прагматично значущій інформації»³⁰. Традиційно найактивніше утворюються іменникові новації. У романі Оксани Забужко okazіональні іменники, що позначають назви осіб, виконують важливу стилістичну й прагматичну функцію, слугуючи засобом індивідуалізації авторського стилю, увиразнення образів і передачі іронічного чи емоційно насиченого ставлення до персонажів. Аналіз перекладу Галини Гринь демонструє, що стратегія відтворення цих новотворів балансує між семантичною точністю та адаптацією до англomовної аудиторії, що іноді супроводжується нейтралізацією стилістичного забарвлення.

Аналізований роман майорить індивідуально-авторськими назвами осіб. На думку О. Стишова, цьому сприяє низка причин, серед яких найголовнішими є зростання ролі особистісного начала, позитивної або негативної ролі особи в історії³¹. Високоекспресивний okazіоналізм, утворений із використанням префіксоїда *супер-*, приєднаного до іменника хлопчище, що вже містить у структурі збільшувально-підсилювальний суфікс *-ищ-* демонструє наступний приклад: *ще півроку тому,*

²⁹ Лощина І. С. Індивідуально-авторські лексеми в есеїстиці Оксани Забужко. Український смисл: збірник наукових праць. Попова, І.С. (гол. ред.). Дніпро : Ліра, 2024. Вип. 1. С. 107.

³⁰ Колоїз Ж.В. Оказіональна деривація: теоретичний і функціонально-семантичний аспекти : автореф. дис. ... докт. філол. наук : 10.01.01. Київ, 2007. 44 с.

³¹ Стишов О. А. Українська лексика кінця ХХ століття (на матеріалі мови засобів масової інформації). Київ : Видавничий центр КНЛУ, 2003. С. 72.

в Кембриджі, за нею упадав **суперхлопчище**, красень і атлет, шість футів два дюйми, і в плечах стільки ж, ласкавий, як зайньоко³² / *Only a year ago in Cambridge a **super stud** was pursuing her, good-looking and an athlete, six foot two and about that much across the shoulders, too, gentle as a **baby rabbit***³³. Неодериват передає водночас і захоплення, і певну іронічність оцінки. В англійському перекладі використано *super stud* – пряма калька першого компонента (*super*), але замість нейтрально-розмовного *хлопчище* подано американський сленгізм *stud* «жеребець», що має виразно сексуалізований відтінок. Це зберігає семантику привабливості, але зміщує прагматичний акцент від загального фізичного враження до підкресленої еротичної привабливості. Іменник «зайньоко», утворений від основи *заєць* за допомогою пестливого суфікса *-ньк-* та флексії *-о*, створює лагідно-дитячий образ. Переклад *baby rabbit* є семантично адекватним, передає ніжність і мініатюрність образу, але втрачає елемент внутрішньої української зменшувальної милозвучності, який у вихідному тексті підсилює інтимність характеристики.

У термінологічному словнику О. Селіванової контамінація визначається як «взаємодія, об'єднання мовних (номінативних) одиниць або їхніх частин на підставі структурної, функційної або асоціативної близькості чи з певною комунікативною метою, що зумовлює утворення нової мовної (номінативної) одиниці»³⁴. Попри те, що контамінація належить до характерних ознак okazіонального словотворення, у досліджуваному романі зафіксовано лише один приклад її використання, а саме: okazіоналізм «**сперматозаври**», утворений шляхом контамінації основ сперма та динозаври. Лексема набуває високого експресивного забарвлення і функціонує як гіперболізоване позначення маскулінності: «...а він із місця замкнувся, виставивши насторч оте своє небезпечно розвинене, куди там псевдомужнім голлівудівським **сперматозаврам**, підборіддя»³⁵ / «...he turned the lock instantly, raising high his dangerously well-endowed chin (no contest from all the super-sexed Hollywood **spermatosauruses**)»³⁶. У тексті «псевдомужнім голлівудівським **сперматозаврам**» авторка досягає яскравого сатиричного ефекту. Переклад (*super-sexed Hollywood*

³² Забужко О. Польові дослідження з українського сексу : роман. Вид. 4-те, випр. Київ : Факт, 2002. С. 40.

³³ Zabuzhko Oksana. *Fieldwork in Ukrainian Sex*. Translated from the Ukrainian by Halyna Hryn. First published in English in 2011 by AmazonCrossing. P. 42.

³⁴ Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Київ–Полтава: Довкілля, 2010. С. 251.

³⁵ Забужко О. Польові дослідження з українського сексу : роман. Вид. 4-те, випр. Київ : Факт, 2002. С. 41.

³⁶ Zabuzhko Oksana. *Fieldwork in Ukrainian Sex*. Translated from the Ukrainian by Halyna Hryn. First published in English in 2011 by AmazonCrossing. P. 37.

spermatosauruses) демонструє високу точність: калькування словотвірної моделі та збереження контрасту між високим пафосом і біологічно-грубої метафорики дозволяє максимально передати авторський задум.

За словами Н. Клименко, останнім часом в українському словотворі серед іменників зростає кількість юкстапозитивів, що здебільшого є назвами осіб³⁷. Таку тенденцію спостерігаємо і в мовотворчості Оксани Забужко. Наприклад: *...заповита в пістрявий тюрбан негритянка-дженіторша, що видає на вході ключі од lockers'ів, сліпучо спалахує навстріч зубним блищем*³⁸ / «You're pretty faithful to that swimming, huh?» **the black lady custodian** in a motley turban who hands out locker keys blitzes me with her blinding smile each time³⁹; *Живою на мить відчула себе у Франкфурті, при пересадці: наскочивши з розгону сліпого простування коридором на двох поставлених правцем прикордонників, двох однаково рудих гевалів-німчурак в однаковому просянистому, геть і по руках, ластовинні, котрі, із здоровою молодечою цікавістю її розглядаючи й весело перегарюються між собою по-своєму, перевірили її паспорта*⁴⁰ / *she felt herself alive for a moment in Frankfurt where they changed planes: when running blindly down the corridor she ran into two upright-standing border guards, two identically red-haired burly German guys with identical splotchy freckles all over their arms who, checking her out with a healthy youthful curiosity and exchanging good-natured growls in their own language, examined her passport and asked*⁴¹. Так, одним із компонентів новотвору «негритянка-дженіторша» є okazionalizm дженіторша (від англ. *janitor* – «вахтер» із суфіксом *-ша*, традиційним у розмовно-знижених номінаціях жіночих професій). Це поєднання підсилює експресію та додає колориту, позначаючи і етнічну, і професійну ознаку персонажа. В англійському перекладі (*black lady custodian*) перекладачка відмовилася від збереження okazionalizm характеру другої частини, замінивши її на нейтральну лексему *custodian*, зберігши при цьому основну денотативну інформацію, але втративши стилістичний ефект легкої іронії та розмовності, закладений у суфіксі *-ша*. У іншому прикладі – «гевали-німчураки» – використано дві знижені,

³⁷ Клименко Н. Ф. Роль словотворення у сучасній українській номінації // Н. Ф. Клименко, Є. А. Карпіловська, Л. П. Кислюк Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі : Монографія. Київ : Видавничий Дім Д. Бураго, 2008. С. 227.

³⁸ Забужко О. Польові дослідження з українського сексу : роман. Вид. 4-те, випр. Київ : Факт, 2002. С. 36.

³⁹ Zabuzhko Oksana. *Fieldwork in Ukrainian Sex*. Translated from the Ukrainian by Halyna Hryn. First published in English in 2011 by AmazonCrossing. P.37.

⁴⁰ Забужко О. Польові дослідження з українського сексу : роман. Вид. 4-те, випр. Київ : Факт, 2002. С. 41.

⁴¹ Zabuzhko Oksana. *Fieldwork in Ukrainian Sex*. Translated from the Ukrainian by Halyna Hryn. First published in English in 2011 by AmazonCrossing. P. 35.

розмовні номінації: *гевал* (незграбна, велика людина) та *німчурак* (згрубіла етнонімічна форма). Композиційне з'єднання через дефіс створює посилену образність і певну гротескність опису. В англійському варіанті (*burly German guys*) семантика передана лише частково: збережено ознаку фізичної статури (*burly*) та національну приналежність (*German*), проте редуковано емоційно-оцінний відтінок, а також іронічно-зневажливу конотацію. Таким чином, у перекладі спостерігається баланс між точністю відтворення семантики та прагматичною адаптацією для англомовної аудиторії, де іноді жертвують стилістичною насиченістю заради зрозумілості.

Наступний okazionalizm також демонструє етнічну приналежність: *тільки вчителька української мови здатна щось такого втругнути, чогось вони, мов на підбір, усюди найтупіші, найзловісніші бабери, оскажено ревні служаки, достоту **сержанти-хохли** в совєцькій армії*⁴² / *well sure, only a Ukrainian-language teacher would pull such a stunt, for some reason they seem everywhere to be the dumbest, most vicious hags (as if specially selected), rabidly faithful lackeys, abundantly loyal sergeants in the Soviet army you don't suppose there's a national inferiority complex rampant there*⁴³. Поєднання військової номінації *сержанти* з етнонімом *хохли* (розмовно-знижена, часто зневажлива назва українців) створює образ стереотипного радянського «служаки» з підкресленням національної ознаки. Переклад *sergeants in the Soviet army* повністю нейтралізує етнічний компонент і знижений реєстр, залишаючи лише загальну військову належність. Семантичний обсяг скорочений, прагматичний ефект (іронія, етнічний штрих) втрачено.

Прагматична інтенція змінена і під час перекладу іншого неодеривата: *«Ти що, – бралась руками в боки: відьма, зечка-блатнячка, з роду не підозрювала себе такою, – хочеш, щоб я тобі неустойку заплатила?»*⁴⁴ / *«So you what, – she would place her fists on her hips: a witch, **a bitch from the prison zone**, she had no idea she could be like this – you'd like me to pay you for the inconvenience?»*⁴⁵. При творенні цієї неолексеми використано дві кримінально-знижені назви: *зечка* (ув'язнена) та *блатнячка* (жінка з кримінальним «блатним» бекграундом). Переклад *a bitch from the prison zone* зберігає різку, принизливу оцінку, але замінює словотвірну гру прямою

⁴² Забужко О. Польові дослідження з українського сексу : роман. Вид. 4-те, випр. Київ : Факт, 2002. С. 49.

⁴³ Zabuzhko Oksana. *Fieldwork in Ukrainian Sex*. Translated from the Ukrainian by Halyna Hryn. First published in English in 2011 by AmazonCrossing. P. 43.

⁴⁴ Там же С. 70.

⁴⁵ Там же С. 72.

лайкою (*bitch*), що підсилює грубість і зміщує акцент на образливість, а не на стилізовану кримінальну лексику. Семантика передана з акцентом на емоційній агресії, прагматична інтенція змінена в бік жорсткішої лайки.

У наступних прикладах представлені оказіоналізми, утворені поєднанням однокореневих та близьких за значенням слів: *мала – друзів, коханців-закоханиців*⁴⁶ / *what I did have were friends, lovers galore*⁴⁷; *Несподіваний дзвінок із дому – від товаришки, що рік як пішла в бізнес і єдина з-поміж усіх київських приятелів-друзів може собі дозволити телефонувати до Америки* / *An unexpected call from home – from a girlfriend who went into business about a year ago and the only one of all my Kyiv friends and acquaintances who can afford to call the States*. Двічі повторений іменник з коренем *кохан-*, перший у нейтральній формі (*коханці*), другий – у пестливо-емоційній (*закоханці*). Поєднання створює градацію від факту фізичного зв'язку до стану емоційного захоплення, з іронічним відтінком. У перекладі – *lovers galore*, де основний зміст зведено до великої кількості коханців, але втрачено контраст між «тільки коханці» й «закохані коханці». Семантичне ядро частково редуковане, прагматична нюансованість втрачена.

Також серед оказіоналізмів О. Забужко натрапляємо на іменники із абстрактним значенням, що різняться за способами деривації, але підпорядковані єдиній меті – спонукати читача до роздумів та емоційного сприйняття наративів письменниці:

– *викинутий на саме дно колодязя й по дорозі спазматично вчеплений за цямрини: аби тільки не назад у табір! – живцем замуrowаний у чотиристітні – слухати радіо, курити у кватирку*⁴⁸ / *pitched to the very bottom of the well but catching hold of a beam on the way down in a spasmodic grip and clinging desperately (anything but back to the prison camp), buried alive in four walls, listening to the radio, blowing cigarette smoke out of the tiny pilot window*⁴⁹. Оказіоналізм *чотиристітня* у Забужко позначає замкнений простір із підкресленим відчуттям ізоляції та психологічного тиску, створюючи ефект клаустрофобії та « замуrowаності живцем». У перекладі *buried alive in four walls* збережено базовий образ і драматизм ситуації, але втрачено словотворчу новизну: англійське *four walls* є усталеним виразом і не має ефекту неологізму. Прагматичний вплив компенсовано за рахунок емоційно потужного *buried alive*, що посилює відчуття безвиході.

⁴⁶ Там же С. 43.

⁴⁷ Там же С. 40.

⁴⁸ Там же С. 108.

⁴⁹ Там же С. 109.

– *отож для чужих він шмарувався назверх – непропускним, дуже, правда, несерійного виробу трьоном, щедро присмаченими прянуватою іронією фрашками-придабашками* / *so then, for outsiders he smeared himself with a thick coat of an impenetrable, though, one must admit, very masterful sort of chitchat, all kinds of gags and games generously flavored with spicy irony*. Оказіоналізм *фрашками-придабашками* передає ритмічно-іронічну, злегка зневажливу характеристику мовної поведінки. Іменник «фрашка» (від пол. *fraszka*) – «різновид епіграми у польській поезії, коротенький сатиричний чи жартівливий твір» або ж діалектне слово зі значенням «жарт, дрібниця»⁵⁰, а «придабашка/придибашка» – діалектне слово зі значенням «причуди, дрібної капризи, прикрої витівки» (обидва елементи вжиті у множині й через дефіс інтенсифікують один одного). Семантично – це «дрібні жарти/хитрощі, дивні приємні прикраси мови». У перекладі Г. Гринь цей комплекс передано вільною перифразою як *«all kinds of gags and games generously flavored with spicy irony»*, що адекватно відтворює загальну семантику (жартівливість, іронію) і читається природно англійською, але втрачає внутрішньомовну гру й діалектний відтінок компонентів.

– *отже, гріх нарікати, ниточка-павутиночка, хай і тонюня-провисла, щоб, за неї шарпнувши, дати світові знати про свій черговий, цим разом останній від'їзд, у мене все-таки є*⁵¹ / *it would be a crime to complain, the spider web–thin thread, slight as it is, still hangs there and I could pull on it to let the world know about my next, this time my final, departure, I do have it*⁵². Оригінал містить зменшувально-пестливі форми (-очк(а), -ун(я)), подвійна метафора (*нитка* + *павутина*), поетичний ритм і образність. У перекладі збережено метафору *«spider web–thin thread»*, передано тендітність через прикметник *slight*. Пестливість і грайливість морфем втрачено, натомість акцент на візуальній і тактильній тонкості;

– *вичавила-таки тоді з нього, хоч якого задубіло-відпорного на всякі розпити-лащіння-сюсю-пусю-ну-скажи-мені-жебоніння*⁵³ / *you squeezed it out of him that time, despite his iron-clad resistance to all kinds of cuddly, tumbly, purring, come-on-tell-me boobie interrogations*⁵⁴. У наведеному уривку простежується okazіональне утворення ряду номіналізованих дій та експресивних лексем: *розпити* (у значенні

⁵⁰ Ганич Д. І., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів. Київ : Вища школа, 1985. 360 с.

⁵¹ Там же С. 25.

⁵² Там же С. 26.

⁵³ Там же С. 25.

⁵⁴ Там же С. 26.

«допит, розпитування»), *лаціння* («пестощі»), *сюсю-пусю* (ономатопея, що імітує дитячу ніжність і виконує функцію зменшувально-пестливого жесту), *ну-скажи-мені* (імператив-прохання), *жебоніння* (говорити невизначено, бубоніти; створення тихих, одноманітних звуків». Зв'язаний каскад цих одиниць формує образ маніпулятивної, водночас ніжної та «солодкої» допитливості, що постає як кокетливе, майже інтимне «допитування», замасковане під ласку та шепіт. Подібне нанизування різноманітних номінативних утворень на основі звукоподібності, експресивності та семантичної спорідненості є доволі поширеним різновидом оказіональної деривації в англійській мові (зокрема у формі римованих або фонетично співзвучних поєднань типу *lovey-dovey, hocus-pocus, teeny-weeny*), тоді як у проаналізованому українському матеріалі він представлений поодиноким, але має виразно стилістично маркований характер. Переклад Г. Гринь («*cuddly, mumbly, purring, come-on-tell-me boobie interrogations*») передає базову ігрову функцію («*cuddly, mumbly, purring*»), але комбінація *boobie interrogations* додає англофонну гру слів із сильним сексуальним/жартівливим відтінком і звучить грубіше й більш сексистсько, ніж оригінальний текст.

Серед іменників із конкретним значенням зупинимось на оказіоналізмах, що номінують установи: *всі, колись кидані у «воронки», на струс мозку духопелені по ментарнях і підворіттях вкраїнські бунтари* / *and all you Ukrainian rebels, once tossed into paddy wagons, pounded to pulp in cop stations and back alleys and now laureates of government prizes; i ти вивеєшся, о, вірю, знаю! – вивеєшся з глухого тунелю, що ним, по-дурному затаївшись, прешся назустріч своїй лікарні-тюрмі-лоботомії* / *you will break out of the blind alley through which, like a stubborn fool, you persist in crawling toward your hospital-prison-lobotomy*. Оказіоналізм *ментарня*, найімовірніше, походить від розмовного, зневажливого мент (міліціонер), і за допомогою суфікса *-арня* творить назву місця – приміщення, де ці «менти» працюють або тримають затриманих. В англійському перекладі «*cop station*» (буквально «*полицейський відділок*») втрачає і емоційний заряд, і культурну алюзію: зникає словотвірна модель, немає відтінку зневаги; стиль стає більш нейтральним, майже офіційним. Натомість можна запропонувати варіант *cop den*, який дозволяє відновити негативну конотацію, алюзію на «барліг» та атмосферу загрози, водночас зберігаючи компактність і експресивність оригіналу. Останній неoderиват представлений тричленною лексемою, що створює ефект наростання загрози й безвиході. У перекладі структура збережена повністю, без зміни порядку й форми, значення передане буквально.

ВИСНОВКИ

Висновковуємо, що іменникові okazіоналізми у романі Оксани Забужко становлять продуктивний пласт індивідуально-авторських новотворів. Найпоширенішими моделями їх творення є: афіксальна деривація (*суперхлопчище, заїнько*), юкстапозити (*гевали-німчураки, сержанти-хохли*), поодинокими прикладами представлені контамінація основ (*сперматозаври*), нанизування номінативних утворень (*розпити-лаціння-сюсю-пусю-ну-скажи-мені-жебоніння*). Ці okazіоналізми виконують важливу стилістичну та прагматичну функцію: індивідуалізують авторський стиль, посилюють експресивність, іронічність або сатиричність образів, а також відбивають національно-культурну специфіку мовного мислення. Перекладацькі стратегії Галини Гринь варіюють між калькуванням словотвірної моделі (наприклад, *spermatosauruses*), семантичною адаптацією із частковою нейтралізацією стилістичного ефекту (*custodian, burly German guys*), та експресивною компенсацією (*a bitch from the prison zone*). Загалом перекладачка прагне поєднати точність відтворення семантики з орієнтацією на англомовного читача, однак у результаті іноді відбувається редукція прагматичних та емоційних нюансів українського оригіналу. Таким чином, іменникові okazіоналізми Забужко є яскравим засобом художньої номінації, що поєднує інноваційність словотвору та національно-культурну маркованість. У перекладі вони зберігають основний зміст і образність, проте не завжди відтворюють повний спектр стилістично-експресивних нашарувань.

АНОТАЦІЯ

У пропонованому розділі монографії комплексно досліджено індивідуально-авторське словотворення Оксани Забужко крізь призму сучасних лінгвокультурних та міжкультурних студій. У фокусі наукового пошуку перебуває проблема збереження етнокультурного та прагматичного потенціалу okazіональної лексики під час міжмовного трансферу. На основі аналізу теоретичних джерел обґрунтовано статус авторського новотвору як складного ментально-лінгвального комплексу та репрезентанта індивідуальної мовної картини світу. Практична частина дослідження присвячена структурно-семантичному та лінгвокогнітивному моделюванню іменникових okazіоналізмів у романі «Польові дослідження з українського сексу». У процесі компаративного аналізу виявлено ключові словотвірні моделі новотворів письменниці та встановлено специфіку їхнього відтворення в англомовному перекладі Галини Гринь. Результати дослідження засвідчують, що успішність міжкультурної адаптації

оказіоналізмів залежить від застосування комплексних перекладацьких трансформацій та компенсаторних стратегій. Доведено, що іменникові оказіоналізми Оксани Забужко виступають вагомими міжкультурними викликами, які вимагають від перекладача глибокої етнолінгвістичної та інтерпретаційної компетенції. Отримані висновки поглиблюють розуміння ідіостилу письменниці та збагачують методологію сучасного лінгвоперекладознавства.

Література

1. Cambridge Online Dictionary URL: <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/nonce-word?a=british>
2. Zabuzhko Oksana. *Fieldwork in Ukrainian Sex*. Translated from the Ukrainian by Halyna Hryn. First published in English in 2011 by AmazonCrossing. 121 p.
3. Андрієнко Т. П. Стратегії в інтеракційній моделі перекладу (на матеріалі перекладу англomовних прозових та драматургічних творів українською та російською). Дис. ... доктора філол. наук: 10.02.16. Київ : Київський національний університет імені Тараса Шевченка Міністерства освіти і науки України. 2017. 499 с.
4. Бойчук М. Параметризація поняття оказіоналізм. *Лінгвістичні студії*. 2011. Вип. 23. С. 8–12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/lingst_2011_23_3.
5. Ганич Д. І., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів. Київ : Вища школа, 1985. 360 с.
6. Голікова Н.С. Художній дискурс П.А. Загребельного: лінгвокогнітивний і прагматистичний аспекти : дис. ... докт. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2019. 530 с.
7. Єрмоленко С.Я. Нариси з української словесності: стилістика та культура мови. Київ, 1999. 431 с.
8. Жижомо О. О. Роль оказіональних прикметників у формуванні поетичного дискурсу. *Лінгвістичні студії* : Зб. наукових праць / уклад. А. Загнітко (наук. редактор) та ін. Вип. 18. Донецьк : ДонНУ, 2009. С. 156–161.
9. Загнітко А. П. Естетичне навантаження оказіоналізмів у поезії В. Стуса. *Лінгвістичні студії*. Вип. 8. Донецьк : ДонНУ, 2001. С. 208–216.
10. Іщенко Н. Г. Компонентна структура лексичного значення [Електронний ресурс] Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN-psrrt_2009_23_16. (дата звернення: 19.08.2025).
11. Кикоть В. М., Опанасенко Ю.В. Ідіостиль автора в художньому перекладі. *Вісник Черкаського університету. Серія : Філологічні науки*. 2018.

Вип. 2. С. 22–34. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchuF_2018_2_6. (дата звернення: 04.07.2025).

12. Колоїз Ж.В. Оказіональна деривація: теоретичний і функціонально-семантичний аспекти : автореф. дис. ... докт. філол. наук : 10.01.01. Київ, 2007. 44 с.

13. Коптілов В. В. Актуальні питання українського художнього перекладу. Київ: Вид-во Київського ун-ту, 1971. 130 с.

14. Лоцинова І. С. Індивідуально-авторські лексеми в есеїстиці Оксани Забужко. Український смисл: збірник наукових праць. Попова, І.С. (гол. ред.). Дніпро : Ліра, 2024. Вип. 1. С. 107–116.

15. Маслова С. Я. Експлікація як спосіб збереження культурної складової неологізмів в англо-українських перекладах. *Львівський філологічний часопис*. 2020. № 7. С. 67–70. https://doi.org/https://doi.org/10.32447/2_663-340X-2020-7.11 (дата звернення: 24.07.2025).

16. Никитченко К.П. Оказіоналізми в соціальних мережах: перекладознавчий аспект. *Закарпатські філологічні студії*. 2021. Випуск 17. Том 2. С. 88–92.

17. Переломова О. С. Авторська стилістика: навчальний посібник. Суми : Вид-во СумДУ, 2014. 108 с.

18. Підлужна І.А., Сергієнко М.С. Переклад okazіоналізмів у стилістично маркованих контекстах німецького медіа-публіцистичного дискурсу. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Філологія*. 2019. Вип. 37. С. 52–57.

19. Ребрій О. В. Оказіоналізми в сучасній англійській мові: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук. Харків. 1997. 20 с.

20. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Київ–Полтава: Довкілля, 2010. 844 с.

21. Стишов О. А. Українська лексика кінця ХХ століття (на матеріалі мови засобів масової інформації). Київ : Видавничий центр КНЛУ, 2003. 388 с.

22. Турчак О. М. Оказіоналізми в мові української преси 90-х років ХХ століття: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 «Українська мова». Дніпропетровськ, 2005. 19 с.

23. Фоміна Л. В. Особливості перекладу художніх творів: методично-навчальний посібник з дисципліни «Особливості перекладу художніх творів» для магістрів за спеціальністю «Переклад». Дніпропетровськ: вид-во НГУ, 2015. 178 с.

24. Штангурська І. Ю. Проблеми художнього та фахового перекладу. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. Луцьк : ВНУ ім. Лесі Українки, 2009. № 16. С. 53–56.

25. Шум О. В. Стилiстика нiмецькомовних перекладiв української жiночої прози кiнця ХХ столiття. Науковi записки Нацiонального унiверситету «Острозька академiя». Серiя : Фiлологiя. Острог : НаУОА, 2020. Вип. 10(78). С. 93–95.

26. Якимчук Л. Поезiя i проза: вiд лiнгвiстики до семiотики. *Слово i час*. 1995. № 4. С. 66–71.

Information about the author:

Loshchynova Inna,

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor at the Department of the Ukrainian Language,

Oles Honchar Dnipro National University

72, Nauky Avenue, Dnipro, Ukraine